

SKICE ZA BIOGRAFIJU PIJANISTICE I GLAZBENE PEDAGOGINJE DANICE POLLAK-OGRIZOVIĆ (1905-1976)

TATJANA ČUNKO

Odsjek za povijest hrvatske glazbe HAZU
Opatička 18
10 000 ZAGREB

UDK / UDC: 78.071.2Pollak-Ogrizović, D.

DOI: <https://dx.doi.org/10.21857/9xn31cw3vy>

Izvorni znanstveni rad / Research Paper

Primljeno / Received: 15. 12. 2023.

Prihvaćeno / Accepted: 22. 3. 2024.

Nacrtak

Pijanistica i glazbena pedagoginja Danica Pollak-Ogrizović jedna je od mnogih žena koje nisu našle svoje mjesto u hrvatskoj leksikografiji, za razliku od muških članova obitelji – oca Milana i supruge Milana. O njoj nema natuknice ni u *Muzičkoj enciklopediji* niti *Hrvatskoj enciklopediji*, a u *Židovskom biografskom leksikonu* spomenuta je samo kao supruge Milana Pollaka. Međutim, ovaj rad pokazuje da svakako zaslužuje biti spomenuta. Istraživanje njezina života i rada, podrijetla i obitelji bilo je dugotrajno, ali plodonosno. Na temelju brojnih arhivskih izvora, kao i sjećanja Ljubice Wagner, Daničine nećakinje, ovaj rad donosi podatke o njezinoj obitelji – majci Ljubici, sestrama Ljerki i Smiljki, te bratu Bogdanu, njihovu glazbenom

obrazovanju u školi Hrvatskoga glazbenoga zavoda (1912-1931), Daničinu djelovanju u Bjelovaru (1928-1941), životu i radu Danice i njezina supruge za vrijeme NDH-a (1941-1945) i poslije rata, sve do njihove smrti u svibnju 1976.

Ključne riječi: Danica Pollak-Ogrizović; pijanistica; Topusko; balet; Glazbena škola Bjelovar; Gradska glazbena škola Zagreb; Državna glazbena škola Zagreb; Milan Pollak

Keywords: Danica Pollak-Ogrizović; pianist; Topusko; ballet; Bjelovar Music School; Zagreb City Music School; State Music School Zagreb; Milan Pollak

Uvod

Istraživanje života i djela Danice Pollak-Ogrizović¹ počelo je u travnju 2022. u sklopu projekta »Music and Resistance. Indoctrination, Resistance, Conciliation. The Reception of Beethoven and His Music in Nazi-Occupied European Countries«² pri Odsjeku za muzikologiju Westfälischen Wilhelms-Universität u Münsteru. U potrazi za Beethovenovim djelima izvedenim u Hrvatskoj između 1941. i 1945. u *Repertoaru hrvatskih kazališta*, knjiga prva, pronađen je podatak da je 25. lipnja 1944. tijekom Prvoga kongresa kulturnih radnika Hrvatske u Topuskom, praižveden balet pod naslovom *Robovanje, borba i pobjeda*, koji su »[p]rema pojedinim stavicima Beethovenovih klavirskih sonata adaptirali D. Pollak-Ogrizović i F. Horvat«.³ Njih dvoje i balet spomenuti su također u Građi o Prvom kongresu kulturnih radnika Hrvatske.⁴ O baletanu Franji Horvatu (1920-1997), solistu i autoru koreografije, scenografije i kostimografije za taj balet biografski su podatci dostupni,⁵ a Danica Pollak-Ogrizović, za koju smo pretpostavili da je u toj prigodi svirala stavke Beethovenovih klavirskih sonata, spomenuta je u biografskoj natuknici o Milanu Pollaku, »pravniku i židovskom aktivistu (Bjelovar, 2. studenoga 1902. – Zagreb, 15. svibnja 1976)«⁶ kao njegova supruga. U natuknici se također navodi da je Milan Pollak od 1933. djelovao kao odvjetnik u Bjelovaru i da je

»Po uspostavi NDH, u srpnju [sic!] 1941, uhićen [...] i odveden u logor Danica kraj Koprivnice te brisan iz Odvjetničkog imenika. U rujnu [sic!] 1941. pušten je iz logora te je sa suprugom Danicom rođ. Ogrizović otišao u Crikvenicu. Ondje su se u srpnju 1943. priključili partizanima.«⁷

¹ Njezino se prezime pojavljuje i u sljedećim inačicama: samo Ogrizović, Ogrizović-Pollak, Pollak-Ogrizović, u kojima se suprugovo prezime pojavljuje i s jednim »l«. U članku se koristi inačica kojom se sama služila: Pollak-Ogrizović.

² O projektu vidi na poveznici: <<https://musicandresistance.net/beethoven-in-nazi-occupied-europe/>>.

³ Branko HEĆIMOVIĆ (ur.): *Repertoar hrvatskih kazališta 1840-1860-1980*, knjiga prva, Zagreb: Globus – JAZU, 1990, 803-804.

⁴ Ivan JELIĆ (prir.) et al.: *Prvi kongres kulturnih radnika Hrvatske. Topusko, 25-27. VI 1944. Grada*, Zagreb: Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske Zagreb, 1976, 132, 142 (Danica), 139 (Franjo).

⁵ Marijana PINTAR: Horvat, Franjo, *Hrvatski biografski leksikon, mrežno izdanje*, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2002, <<https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=7839>> (pristupljeno 7. 4. 2022).

⁶ ***: Pollak, Milan, *Židovski biografski leksikon, radna verzija, mrežno izdanje*, <<https://zbl.lzmk.hr/?p=1641>> (pristupljeno 7. 4. 2022). Inače, taj izvor obiluje netočnim podatcima: za početak, nije mogao pohađati Klasičnu gimnaziju u Bjelovaru jer u tom gradu od 1876. postoji samo realna gimnazija.

⁷ ***: Pollak, Milan, *Židovski biografski leksikon*. Prema životopisu Milana Pollaka, u logoru je bio od 30. travnja 1941. do 11. kolovoza 1941. Usp. Pollak, Milan, personalni dosje, Državni arhiv u Zagrebu, Zagreb, HR-DAZG-948 SGZ, sign. 16230. Osim toga, sjeća se Ljubica Wagner, nakon puštanja iz logora neko je vrijeme (kolovoz, rujna) zajedno sa suprugom Danicom proveo u Zagrebu.

Sljedeći trag o Danici Pollak-Ogrizović nalazi se u nepotpisanom članku »Jubiley Muzičke škole Bjelovar (2). Događaj koji se pamti: koncert u glazbenom zavodu u Zagrebu«. Ondje je Danica Pollak-Ogrizović navedena kao jedan od prvih glazbenih pedagoga u školi Glazbenog društva u Bjelovaru, osnovanoj 1921, »koja u naš grad dolazi 1928. Iste godine glazbena škola dobiva status Gradske glazbene škole, a njeno uzdržavanje prelazi u nadležnost gradskog odbora«. ⁸ O Glazbenom društvu u Bjelovaru piše Željko Karaula u knjizi *Moderna povijest Bjelovara 1871.-2010.* ⁹ Danicu spominje samo na jednom mjestu, u kontekstu utjecaja Komunističke partije na radnička kulturno-prosvjetna društva u Bjelovaru, i kao jedan od primjera navodi bjelovarsko kulturno-radničko prosvjetno društvo »Rad«, »zbog čega su ga vlasti raspustile 1939. i njegov je rad zabranjen. U ženskoj sekciji društva bile su sve mlade komunistkinje i članovi obitelji bjelovarskih komunisti: Emilija Holik, Zlata Perlić, Hilda Bakić, Desa i Stojanka Milivojević, Danica Pollak-Ogrizović, Štefa Ecker i dr. Erna Bergstein«. ¹⁰

Uz podatke o izvoru Karaula navodi: »Članice društva ulazile su u druge organizacije 'Hrvatska žena' i 'Hrvatska majka' gdje 'vrše uticaj na žene u tim društvima'.« ¹¹ Valja upozoriti da treba biti oprezan s podacima iz doba Kraljevine Jugoslavije, a pod time mislimo na citiranu kvalifikaciju da su u ženskoj sekciji društva bile »sve mlade komunistkinje i članovi obitelji bjelovarskih komunisti«, barem u slučaju Danice Pollak-Ogrizović. Agenti Kraljevine Jugoslavije očito su u organiziranim pripadnicima radničkoga pokreta i hrvatskoga građanstva vidjeli same komuniste. Pokazat će se poslije da nisu svi pripadnici hrvatskoga pokreta otpora, odnosno partizani, bili komunisti, nego su se partizanima mnogi pridružili da se spase od ustaških rasnih zakona koji su osim Roma, Židova i Srba koji su živjeli u Hrvatskoj obuhvaćali i Hrvate koji nisu mogli prihvatiti ustašku, odnosno nacističku i fašističku okupaciju.

Poslije rata Danica Ogrizović bila je jedna od osnivačica i članica uprave Udruženja reproduktivnih muzičara Hrvatske:

»Osnivačka skupština Udruženja reproduktivnih muzičara Hrvatske (URMUH) održana je 21. srpnja 1945., nije sačuvan zapisnik, ali se zna da je održan u prostorijama Hrvatskog glazbenog zavoda [...] 'Izabrana je uprava koja će odborske funkcije vršiti

⁸ ***: Jubiley Muzičke škole Bjelovar (2). Događaj koji se pamti: koncert u Glazbenom zavodu u Zagrebu, *Bjelovarski list*, XXV (22. 4. 1971) 16, 7. Na upućivanju na taj izvor zahvaljujem kolegici Luciji Konfic, kao i na podacima iz matičnih knjiga o rođenju i smrti Ljubice Ogrizović, vjenčanju Ljubice i Milana Ogrizovića, rođenju i smrti Milana Ogrizovića mlađeg te o zaposlenju Smiljke Ogrizović u Karlovcu.

⁹ Željko KARAULA: *Moderna povijest Bjelovara 1871.-2010. Od razvojačenja Vojne krajine do suvremenog Bjelovara*, Bjelovar – Zagreb: Tiskara Horvat, 2012, 308, <https://www.academia.edu/5470258/Moderna_povijest_Bjelovara_1871_2010_Bjelovar_Nakladnik_Horvat_2012> (pristupljeno 7. 4. 2022).

¹⁰ Ž. KARAULA: *Moderna povijest Bjelovara 1871.-2010.*, 308. Njegov je izvor Arhiv Jugoslavije, fond 66, Ministarstvo prosvete KJ, spis 470, Bjelovar – društvo »Rad«.

¹¹ *Ibid.*, 308. (u bilješki 666).

do glavne godišnje skupštine udruženja [...]. Predsjednik je Milan Sachs, odbornici: Ladislav Miranov, Josip Pomykalo, Evgenije Vaulin, Zlatko Šir, Danica Ogrizović, Natko Devčić. Nadzorni odbor i sud časti: Miroslav Špiler, Stanka Vrinjanin i Marijan Feller. Verifikacioni odbor: Miroslav Crljenjak, Dora Gušić, Lucija Ožegović, Marija Borčić-Frankl i Milan Graf.' Ime je nove udruge Udruženje reproduktivnih muzičkih umjetnika Hrvatske (URMUH).«¹²

Također, jedno ranije istraživanje otkrilo je da je Danica (samo pod prezime-
nom Ogrizović) nastupila kao solistica na dvjema priredbama Radio-stanice
Zagreb održanima 1946. i 1947. Radilo se o tzv. Simfonijskim koncertima za stu-
dente i srednjoškolsku omladinu.¹³ Iako su to bili večernji koncerti u Hrvatskome
glazbenom zavodu, koji su se redovito najavljivali u dnevnome tisku, dosad nismo
pronašli glazbene kritike o njima.

Na koncertu održanome 6. ožujka 1946, kada je Simfonijskim orkestrom
Radio-stanice dirigirao Friedrich Zaun, Danica je svirala *Capriccio brillant* u h-molu
za klavir i orkestar, op. 20 Felixa Mendelssohna,¹⁴ a na onome održanome 25. svib-
nja 1947, kada je Simfonijskim orkestrom Radio-stanice ravnao Zaunov zamjenik
Milan Horvat, Danica je izvela solističku dionicu Koncerta za klavir i orkestar u
B-duru, KV. 456 Wolfganga Amadeusa Mozarta.¹⁵

Nakon pronalazjenja tih osnovnih dostupnih podataka u kojima se spominje
Danica Pollak-Ogrizović počelo je istraživanje arhivskih i ostalih dostupnih izvora.
Podatci će se pokušati izložiti kronološkim redom iako istraživanje nije teklo na taj
način. Istraživanje je završilo razgovorom s Daničinom nećakinjom Ljubicom
Wagner, uglednom hrvatskom kostimografkinjom, koja je arhivske podatke o svo-
joj obitelji – baki, djedu, majci i tetama, a posebno o Danici Pollak-Ogrizović –
nadopunila i obogatila kontekstualizacijama.¹⁶

¹² Erika KRPAŃ: *Hrvatsko društvo glazbenih umjetnika. Šest desetljeća*, Zagreb: Hrvatsko društvo
glazbenih umjetnika, 12. (Također i na <<https://www.hdgu.hr/povijest-drustva/>>).

¹³ Na njima su sudjelovali umjetnici poput Vike Podgorske (koja je bila pripovjedačica u izvedbi
simfonijske priče *Peća i vuk* Sergeja Prokofjeva pod ravnanjem Milana Horvata 14. listopada 1946) i
Dore Gušić (koja je 4. veljače 1948. izvela Schumannov Klavirski koncert pod ravnanjem Friedricha
Zauna, tada glavnoga dirigenta Simfonijskog orkestra Radio-stanice Zagreb).

¹⁴ Usp. Tatjana ČUNKO: *Hrvatska glazba i Hrvatski radio*, Zagreb: Hrvatski radio – Treći program,
2012, 413.

¹⁵ Usp. T. ČUNKO: *Hrvatska glazba i Hrvatski radio*, 422.

¹⁶ Gospođi Ljubici Wagner (Zagreb, 30. listopada 1934; više na poveznici: <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/wagner-ljubica>>) najsrdačnije zahvaljujemo što je za potrebe ovoga članka govorila o
svojoj obitelji u razgovoru vođenom u njezinu domu 17. studenoga 2023. O svojoj sestrični Ljubici
Wagner i njezinoj obitelji sjećanja je zapisala Snježana GRKOVIĆ-JANOVIĆ: *Zaštićena djetinjstva*, Za-
greb: Srednja Europa, 2017, 174-184.

Podrijetlo i obitelj

Danica Ogrizović rođena je u obitelji Milana i Ljubice (Ljube) Ogrizović, koji su 1905. stanovali u Jurišićevoj ulici, a od 1909. u Ilici 124. Iz životopisa Daničina oca, hrvatskoga književnika Milana Ogrizovića (Senj, 12. veljače 1877. – Zagreb, 25. kolovoza 1923), najznačajnijega hrvatskoga kulturnog djelatnika s početka 20. stoljeća,¹⁷ saznajemo da je nakon nezavršenoga studija matematike i diplome iz klasične filologije 1901. na Filozofskome fakultetu u Zagrebu te doktorata s temom iz filologije 1904. nastavio živjeti i raditi u Zagrebu »kao srednjoškolski profesor, lektor i dramaturg u zagrebačkome HNK-u te kao nastavnik na Glumačkoj školi u Zagrebu«. ¹⁸ Sam Ogrizović u autobiografskoj bilješki objavljenoj uz dramu *Dah* 1917. piše da je rođen kao posmrče od oca krajiškoga seljačkoga sina i majke uskočke mornarske kćeri.¹⁹ Za vrijeme studija u Zagrebu stanovao je kod Zore Franić, rođene Poch, udane za Josipa Franića, s kojim je imala pet kćeri i sina. U prosincu 1899.²⁰ Milan Ogrizović zaručio se njihovom najmlađom kćeri Ljubom (Jaska, 13. prosinca 1882. – Opatija, 28. svibnja 1949).²¹ Vjenčali su se 25. siječnja 1902. u crkvi sv. Marka u Zagrebu.²² Imali su petero djece: Ljerku, udanu Wagner (Zagreb, 9. kolovoza 1903. – Zagreb, 18. prosinca 1969), majku kostimografkinje Ljubice Wagner; Danicu, udanu Pollak (Zagreb, 7. kolovoza 1905. – Zagreb, 31. svibnja 1976); Milana (Zagreb, 1906. – Zagreb, 13. rujna 1909);²³ Smiljku [Smiljanu] Mariju, udanu Lolić (Zagreb, 26. kolovoza 1908. – Zagreb, 8. siječnja 1968) i Bogdana (Zagreb, 30. ožujka 1911. – Zagreb, 20. prosinca 1943).

Kod obitelji Ogrizović, odnosno Daničine majke Ljube i oca Milana, okupljala su se i djeca iz Ljubine šire obitelji. Ljerka, kći Milana i Ljube Ogrizović, bila je ona djevojčica kojoj je A. G. Matoš posvetio poznatu pjesmu »Djevojčici mjesto igračke«. ²⁴ Dom obitelji Ogrizović bio je mjesto sastajanja hrvatskih književnika i tako su djeca uže i šire obitelji Ogrizović »imala priliku viđati predstavnike hrvatske moderne, Matoša, Galovića, Cihlar-Nehajeva i druge, i sudjelovati u njihovim razgovorima [...]«. ²⁵

¹⁷ Usp. Ivan TROJAN: *Milan Ogrizović – kazališni čovjek*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2014, 9.

¹⁸ ***: Ogrizović, Milan, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, 2021, <<https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44853>> (pristupljeno 7. 4. 2022).

¹⁹ Usp. I. TROJAN: *Milan Ogrizović – kazališni čovjek*, 34.

²⁰ I. TROJAN: *Milan Ogrizović – kazališni čovjek*, 27.

²¹ Podatci o datumima rođenja i smrti svih članova obitelji pronađeni su u matičnim knjigama u Zagrebu, a mjesta rođenja i smrti nadopunila je Ljubica Wagner.

²² Podatak iz Matične knjige vjenčanih župe sv. Marka u Zagrebu.

²³ Prema sjećanju Ljubice Wagner Milan Ogrizović mladi umro je od upale pluća.

²⁴ Katica KUPRES – Dijana ZALAR: Krstoslava Franić and her Kajkavian Narrative Poem *The School Inspector's Children* / Krstoslava Franić i njezina kajkavska priča u stihovima *Nadzornikova deca, Libri et Liberi*, 2 (2013) 1, 104.

²⁵ *Ibid.*, 104.

Milan Ogrizović već se na početku studija u Zagrebu učlanio u netom stvorenu Čistu stranku prava²⁶ da bi u veljači 1908. bio izabran za saborskog zastupnika Frankove stranke prava u kotaru Otočac.²⁷ Nakon Bogdanova rođenja supruga mu je najstrože zabranila da se dalje aktivno bavi politikom kako bi se mogao više posvetiti pisanju i obitelji.²⁸

Mobiliziran je odmah na početku Prvoga svjetskoga rata i poslan na ratište u Mačvu u Srbiji, gdje je u rovovima obolio. Nakon toga bio je prebačen u Karlovac, da bi od rujna 1916. s natporučničkim činom u Beogradu radio »kao nastavni referent na oficirskom 'Verwaltungskursu', a od ožujka 1917. preuzima uredništvo beletrističkog dijela 'Beogradskih novina' te priređuje dobrotvorne kazališne predstave u kojima skuplja novčana sredstva namijenjena siromašnim beogradskim umjetnicima«.²⁹

Od 1911. do mobilizacije Milan Ogrizović bio je zaposlen kao dramaturg u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu. Privremeno je umirovljen 16. siječnja 1920, da bi 10. travnja iste godine bio »reaktiviran i dodijeljen Glumačkoj školi Narodnog kazališta kao učitelj za povijest književnosti, s posebnom pozornošću na dramsku tehniku«.³⁰ Umro je iznenada, od posljedica ugriza krpelja, u četrdeset i sedmoj godini.

Glazbeno školovanje

Sva djeca Ljubice i Milana Ogrizovića stekla su osnovno glazbeno obrazovanje. U sklopu glazbene škole Zemaljskoga glazbenoga zavoda u Zagrebu,³¹ u pripravnu školu za glasovir, školske godine 1912/1913. prvo je upisana Ljerka Ogrizović. Iste školske godine dr. Milan Ogrizović postao je član prinosnik I. razreda Zavoda. Danica Ogrizović pronađena je na popisu frekventantica i frekventanata Izvješća za školsku godinu 1914/1915. Daljnji tijek njezina glazbenoga školovanja, kao i školovanja ostalih sestara i brata te status njihova oca u članstvu HGZ-a prikazani su u Tablici 1.

²⁶ I. TROJAN: *Milan Ogrizović – kazališni čovjek*, 26.

²⁷ Usp. *Ibid.*, 31.

²⁸ Prema navodu Ljubice Wagner.

²⁹ *Ibid.*, 34.

³⁰ *Ibid.*, 39.

³¹ Pregledali smo Izvješća glazbene škole Hrvatskoga zemaljskoga glazbenoga zavoda u Zagrebu od školske godine 1912/1913. do 1916/1917, zatim Izvještaje konzervatorija Hrvatskoga zemaljskoga glazbenoga zavoda u Zagrebu od školske godine 1916/1917. do 1921/1922. te Izvještaje Kraljevske muzičke akademije, odnosno Državne muzičke akademije u Zagrebu od školske godine 1922/1923. do 1931/1932.

Tablica 1: Tijek glazbenog obrazovanja djece Milana Ogrizovića i status njegova članstva u HGZ-u

Školska godina	Milan	Ljerka	Danica	Smiljka	Bogdan
1912-1913.	Član prinosnik I. razreda	Učenica pripravne škole za glasovir	-	-	-
1913-1914.	-	-	-	-	-
1914-1915.	Član prinosnik I. razreda	Frekventantica, glasovir	Frekventantica, glasovir	-	-
1915-1916.	Član prinosnik I. razreda	Izvanredna učenica, 2. godina pripravnoga tečaja, glasovir	Izvanredna učenica, 2. godina pripravnoga tečaja, glasovir	-	-
1916-1917.	Član prinosnik I. razreda	Izvanredna učenica, 3. godina pripravnoga tečaja, glasovir	Izostala	-	-
1917-1918. ³²	Član prinosnik I. razreda	-	-	-	-
1918-1919.	Član prinosnik I. razreda	Izvanredna učenica, 3. razred pripravnoga tečaja, glasovir	Izvanredna učenica, 1. razred nižega tečaja, glasovir	Pripravna škola	-
1919-1920.		Izvanredna učenica, 1. razred nižega tečaja, glasovir i teorija	Izvanredna učenica, 2. razred nižega tečaja, glasovir	Izvanredna učenica, 1. razred pripravnoga tečaja, gusle	-
1920-1921.		2. razred nižega tečaja, glasovir	3. razred nižega tečaja, glasovir	-	1. razred pripravnoga tečaja, glasovir
1921-1922.		2. razred srednje škole glasoviranja	4. razred srednje škole glasoviranja	1. razred nižega glazbenoga tečaja, gusle	2. razred nižega glazbenoga tečaja, glasovir
1922-1923.		-	5. razred srednje škole glasoviranja	2. razred nižega glazbenoga tečaja guslanja	2. razred nižega glazbenoga tečaja, glasovir
1923-1924. ³³		-	-	-	-

³² Školske godine 1917/1918. obitelj Ogrizović živjela je u Beogradu.³³ Školske godine 1923/1924. djeca Milana Ogrizovića nisu pohađala Glazbenu školu zbog očeve smrti.

1924-1925.		-	5. razred srednje škole, klavir	2. razred niže škole, violina	-
1925-1926.		-	1. razred pedagoškog odjeljenja klavira visoke škole	3. razred violine niže škole	-
1926-1927.		-	2. razred pedagoškog odjeljenja klavira visoke škole	2. razred srednje violine srednje škole	-
1927-1928.		-	3. razred pedagoškog odjeljenja klavira visoke škole	3. razred violine srednje škole	-
1928-1929.		-	3. razred pedagoškog odjeljenja klavira visoke škole	4. razred violine srednje škole	-
1929-1930.	-	-	4. razred klavira visoke škole	5. razred violine srednje škole	-
1930-1931.	-	-	4. razred klavira visoke škole	1. razred violine Pedagoškog odjeljenja visoke škole	-
1931-1932.	-	-	Diplomski ispit (glavni predmet: Klavir)	Završni ispit nakon 2. razreda Pedagoškog odjeljenja visoke škole	-
1939-1940. ³⁴	-	-	-	Diplomski ispit (Nastavnički odsjek, violina)	-

Prvi javni nastup Danice Ogrizović zabilježen je 5. lipnja 1928. na rasporedu X. javne priredbe, na kojoj su nastupili slušači klavirskoga odjela visoke škole i slušači pedagoškog odjela škole prof. Antonije Eichhorn. Danica Ogrizović svirala je Lisztovu obradu Beethovenove *Adélaïde*, op. 46.³⁵ Sljedeće je školske godine s pedagoškoga prešla na koncertni odjel klavira, pa je zbog toga formalno ponovila

³⁴ Koraljka KOS (ur.): *Muzička akademija u Zagrebu 1921-1981. Spomenica u povodu 60. godišnjice osnutka*, Zagreb: Muzička akademija u Zagrebu, 1981, 119.

³⁵ ***: *Drž. muzička akademija u Zagrebu. Izvještaj za školsku godinu 1927.-1928*, Zagreb: Tiskara Zv. Pećnjak, [1928], 32.

godinu. Do kraja školovanja redovito je nastupala na godišnjim produkcijama klase svoje profesorice sa sljedećim programima:

- 3. svibnja 1929. Varijacije (32) u c-molu Ludwiga van Beethovena³⁶
- 19. svibnja 1930. *Balada* u As-duru, op. 4 Frédéricica Chopina³⁷
- 19. svibnja 1931. *Toccatu i fuga* u d-molu Johanna Sebastiana Bacha u obradi Karla Tausiga i Etida u f-molu Franza Liszta.³⁸

Diplomirala je 31. listopada 1931.³⁹ Bila je tek četvrta diplomantica Antonije Geiger-Eichhorn, koja je na Muzičkoj akademiji počela predavati 1920.⁴⁰

Uz Glazbenu školu Hrvatskoga glazbenoga zavoda Danica Ogrizović školske se godine 1916/1917. upisala u 1. a razred I. ženske realne gimnazije završivši četvrti razred osnovne škole »kao javna učenica«. ⁴¹ Kao ime stanodavca navodi se »Zora Franić, udova podžupana, ⁴² Gjorgićeva ul. 14« (bila je to, podsjećam, Daničina baka, kod koje je obitelj Ogrizović tada stanovala). Od 1916. cijela se obitelj Ogrizović pridružila ocu, koji je djelovao u Beogradu sve do kraja Prvoga svjetskoga rata.

Nakon Milanove smrti materijalne prilike obitelji Ogrizović bile su sigurno puno skromnije, stoga je od ključne važnosti bilo to da su svi stekli najbolje moguće obrazovanje koje se moglo dobiti u tadašnjem Zagrebu. Jedino najstarija kći Ljerka, koja je imala dvadeset godina kad joj je umro otac, nije nastavila školovanje, nego se zaposlila kao njemačka korespondentica u tvrtki Siemens u Zagrebu i ostala živjeti s majkom i nakon vjenčanja s Ivanom Wagnerom. Živjeli su u velikome stanu u Gajevoj 40. Smiljka je prvo predavala violinu i violončelo [sic!] u Muzičkoj školi u Karlovcu (1932-1938), ⁴³ glazbeni odgoj u Zagrebu i u Zemunu, a poslije rata, prema riječima Ljubice Wagner, radila je u VIII. ženskoj gimnaziji te od 1951. predavala violinu prvo u Gradskoj muzičkoj školi (danas Glazbena škola Pavla Markovca), a zatim dvije školske godine, 1965/1966. i 1966/1967, u Državnoj muzičkoj školi (danas Glazbena škola Vatroslava Lisinskog). Bogdan je počeo davati instrukcije iz

³⁶ ***: Drž. muzička akademija u Zagrebu. *Izvoještaj za školsku godinu 1928.-1929*, Zagreb: Tiskara Zv. Pećnjak, [1929], 37.

³⁷ ***: Drž. muzička akademija u Zagrebu. *Izvoještaj za školsku godinu 1929.-1930*, Zagreb: Tiskara Zv. Pećnjak, [1930], 36.

³⁸ ***: Drž. muzička akademija u Zagrebu. *Izvoještaj za školsku godinu 1930.-1931*, Zagreb: Tiskara Zv. Pećnjak, [1931], 38.

³⁹ Koraljka KOS (ur.): *Muzička akademija u Zagrebu 1921-1981.*, 115.

⁴⁰ Usp. Martina MIČIJA PALIĆ: *Pijanistice zagrebačke sredine s kraja 19. i prve polovine 20. stoljeća u svjetlu suvremenoga pijanizma i glasovirske pedagogije*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2019, 275 i 341, <<https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:288068>> (pristupljeno 21. 3. 2024).

⁴¹ Glavni katalog, knj. br. 8, Državni arhiv u Zagrebu, Zagreb, I. ženska realna gimnazija, HR-DAZG-114, sign. 23360.

⁴² Prema *Izvoješću hrvatskoga arheološkoga društva za godinu 1883.-1884* Josip Franić tih je godina bio »podžupan tajnik u Jaski« i član podupirući (koji osim 1 for. upisnine plaća godišnji prinos od 2 for.), 15-16, <<https://hrcak.srce.hr/file/93775>> (pristupljeno 25. 7. 2022).

⁴³ Božena JELACIĆ: *180 godina glazbenog školstva u Karlovcu: 1804.-1984*, Karlovac: Muzička škola, 1984, 37.

matematike svojim kolegama već kao srednjoškolac i tako je pomagao obiteljskom budžetu, da bi nakon završenoga studija matematike i fizike predavao matematiku u zagrebačkim gimnazijama.⁴⁴ Danica Ogrizović već je kao učenica 3. razreda pedagoškog odjela visoke glazbene škole našla posao u Bjelovaru.

Djelovanje u Bjelovaru (1928-1941)

Glazbeno je društvo u Bjelovaru s radom započelo 1921. u tadašnjoj djevojačkoj školi. Iste godine otvorena je i Glazbena škola Glazbenoga društva, što se smatra temeljem današnje Glazbene škole Vatroslava Lisinskog u Bjelovaru.⁴⁵ Pet godina poslije, 1926, osnovan je klavirski odjel, »kojeg je vodila Albina Spiller sa 8 učenika i to od 1926-1928. Iza nje taj je rad nastavila Danica Ogrizović (1928-1930) udata Polak sa 10 učenika.«⁴⁶

Kao nastavnica klavira Danica Ogrizović počela je raditi 1. rujna 1928.⁴⁷ Njezin će pedagoški rad u Bjelovaru biti teško rekonstruirati jer za period od 4. svibnja 1930. do 1941. nedostaju stranice iz Matične knjige učenika Glazbene škole.

U Bjelovaru Danica je upoznala Milana Pollaka [Polaka], za koga se udala 1937.⁴⁸ Kako Milan i njegovi roditelji nisu bili praktični vjernici, brak je bio građanski, što je tada bila rijetkost. Otad je živjela u kući koja postoji još i danas, a koju je poslije rata Milan Pollak, nakon što su mu i brat i majka stradali u holokaustu, darovao hrvatskom narodu, odnosno gradu Bjelovaru.⁴⁹

⁴⁴ Usp. ***: 2011. – Stogodišnjica rođenja Bogdana Ogrizovića, <<https://www.kgz.hr/hr/knjiznice/knjiznica-i-citaonica-bogdana-ogrizovica/o-knjiznici-656/656>> (pristupljeno 29. 2. 2024).

⁴⁵ Zvonko LOVRENČEVIĆ i dr.: *Spomenica* [Glazbene škole Vatroslav Lisinski 1872.-1978.], rukopis, Glazbena škola Vatroslava Lisinskog, Bjelovar, nepag.; Ž. KARLAULA: *Moderna povijest Bjelovara*, 409.

⁴⁶ Druga je ruka iznad godine 1930, zabilježene kao zadnje godine Daničina rada u školi, napisala »1941.«, pa je taj podatak valjalo provjeriti u fondu Društva u Državnome arhivu u Bjelovaru. Usp. Z. LOVRENČEVIĆ i dr.: *Spomenica* [Glazbene škole Vatroslav Lisinski 1872-1978]; Glazbeno društvo u Bjelovaru, Državni arhiv u Bjelovaru, HR-DABJ-285, kut. 2-6.

⁴⁷ Matična knjiga učenika Glazbene škole Glazbenog društva Bjelovar, HR-DABJ-285, kut. 1, 1.7.5, 170. Iako je Matična knjiga uvezana, neke stranice nedostaju, npr. iza str. 189 slijedi str. 200, a nakon zadnje stranice na kojoj je Danica upisala svoju učenicu pod brojem 32 4. svibnja 1930. slijedi str. 320, na koju svoje učenike od broja 1 počinje upisivati nastavnik puhačkih glazbala Marijan Meden. Prema tome Lovrenčević je upisao godinu prestanka dostupne evidencije učenika glasovirskog odjela Glazbene škole Glazbenoga društva u Bjelovaru – 1930. Ipak, ostavimo mogućnost, koju još treba pokušati dokazati, da je na 113 stranica koje u Matičnoj knjizi nedostaju Danica nastavila upisivati svoje učenike sve do 1941, otkad se učenici upisuju u novu knjigu (još samo do 1943) pod naslovom Glavni imenik Glasovirske škole Glazbenog društva Bjelovar, a nastavnica im je Leonora Radja.

⁴⁸ Usprkos intenzivnoj prepisci s Matičnim uredom u Bjelovaru, gdje se matične knjige vode od 1767, točan podatak o vjenčanju Danice Ogrizović i Milana Pollaka nismo pronašli. Na prijedlog da sami provjerimo matične knjige vjenčanih nismo dobili odgovor. Ostaje samo sjećanje Ljubice Wagner, koja je tada imala tri ili četiri godine.

⁴⁹ Prema sjećanju Ljubice Wagner.

Slika 1: Danica Ogrizović, Bjelovar, veljača 1936, fotografija, u privatnom posjedu Ljubice Wagner, Zagreb (s dopuštanjem).

Godina 1941. bila je za bračni par Pollak-Ogrizović prijelomna: u zgradu Glazbenoga društva u Bjelovaru uselila se njemačka vojska, što je prekinulo rad škole, tako da je Danica ostala bez posla.⁵⁰ Istovremeno, 30. travnja, njezin suprug Milan uhićen je i odveden u sabirni logor »Danica«⁵¹ u Koprivnici te je izbrisan iz Odvjetničkog imenika. I on je, dakle, ostao bez posla, ali su oboje ostali živi jer su se prvo sklonili na područje pod talijanskom okupacijom, a zatim na područje pod kontrolom partizana.

Ratne godine (1941-1945)

Danica se nakon zatočenja supruga u logoru »Danica« vratila majci, koja je živjela s najstarijom sestrom Ljerkom i njezinim suprugom u obiteljskom stanu Ogrizovićevih u Gajevoj ulici u Zagrebu. Povala je sa sobom i suprugovu majku, Josefinu, rođ. Loewy, rođenu Bečanku, koja je Ljerkinu kćer Ljubicu za vrijeme boravka u njihovu stanu naučila njemački.⁵² Nakon otpuštanja iz logora, u kolovozu 1941, Milan se pridružio Daničinoj obitelji u Zagrebu. Ondje su se (drugi put) vjenčali, i to rimokatoličkim obredom 7. rujna 1941,⁵³ a zatim su u listopadu uz pomoć krivotvorenih propusnica pobjegli u Crikvenicu. Ondje je Milan »[...] od listopada 1941. do lipnja 1943. [vršio] službu obavještajca V. Operativne zone za okupirano područje Hrvatsko Primorje«.⁵⁴ Milanov i Daničin odlazak u partizane zbio se u lipnju 1943. »po nalogu Okružnog komiteta za okrug Crikvenicu«.⁵⁵ Po dolasku u Otočac Milan je izabran za člana ZAVNOH-a i, kao prijeratni član HSS-a, postao član Izvršnoga odbora HSS-a.⁵⁶ Krajem listopada 1943. »po uputi druga Paje Gregurića«⁵⁷ Danica i Milan otišli su pomoći u organizaciji Okružnoga Narod-

⁵⁰ Usp. Ž. KARAULA: *Moderna povijest Bjelovara*, 410. i Z. LOVRENČEVIĆ i dr.: *Spomenica* [Glazbene škole Vatroslav Lisinski 1872-1978].

⁵¹ »Danica« je bio prvi ustaški logor osnovan 15. travnja 1941. u d. d.-u Danica, tvornici kemijskih proizvoda u Dmju kraj Koprivnice. Usp. Franjo HORVATIĆ: *Logor Danica u Koprivnici, Podravski zbornik*, (1975) 1, 43-55, <<https://hrcak.srce.hr/file/340733>> (pristupljeno 2. 8. 2022). Na račun toga nesretnoga poklapanja naziva logora i imena supruge Milan Pollak je kasnije zbijao šale, sjeća se Ljubica Wagner.

⁵² Kućedomaćica Ljubica Ogrizović nije mogla prihvatiti da majka njezina zeta nosi židovski znak, pa su se dogovorile da je bolje da Josefina ne izlazi nikamo iz stana osim na dvorišni balkon, i to po noći. Tako je uspjela preživjeti sve do 1944. Ipak, netko ih je prijavio i jedne su noći u studenome »dvojica ustaša i dva njemačka vojnika pozvonili na vrata i odveli gospođu Josefinu. Moj otac je sutradan pokušao intervenirati, ali već je bilo kasno«, sjeća se Ljubica Wagner.

⁵³ Jer je to (pokrštenje i vjenčanje u rimokatoličkom obredu) bilo »preporučljivo«, kako je formulirala Ljubica Wagner, koja se sjeća da je njezin otac Ivan u toj prigodi bio krsni i vjenčani kum Milanu Pollaku.

⁵⁴ Životopis, Pollak Milan, personalni dosje, Državni arhiv u Zagrebu, HDA-DAZG-948, sign. 16230.

⁵⁵ Pollak Milan, personalni dosje, Državni arhiv u Zagrebu, HDA-DAZG-948, sign. 16230.

⁵⁶ Taj podatak, naveden u Pollakovu životopisu, nije prenesen u biografski članak o njemu u *Židovskom biografskom leksikonu*.

⁵⁷ Pavle Gregorić (Zlatar, 18. listopada 1892. – Zagreb, 23. ožujka 1989) bio je po zanimanju liječnik te je za vrijeme Prvoga svjetskoga rata zarobljen na ruskoj fronti. Pod utjecajem boljševika postao je

nooslobodilačkog odbora u Moslavini. Zadržali su se kratko, do kraja prosinca 1943, i u tom su se razdoblju susretali s Natkom Devčićem, s kojim su im se nadalje ispreplitali putovi.⁵⁸ Prisjećajući se svojih partizanskih dana 1943, odnosno rada na osnivanju partizanske »Kazališne družine Narodno-oslobodilačkog odreda Moslavine« i njezina daljnjeg djelovanja, Devčić piše:

»Na povratku u Moslavinu, već u Moslavačkoj gori sreli smo na jednom prenoćištu Danicu Ogrizović, pijanisticu i Grizijevu sestru i njenoga muža dra. Milana Polaka. Oni su došli u partizane iz Bjelovara od kuda je Milan bio rodom i tamo imao advokatsku kancelariju; Danicu prije toga nisam poznao.«⁵⁹

Naime, iako su klavir studirali u istoj klasi prof. Antonije Geiger-Eichhorn, Danica je diplomirala dvije godine prije Devčićeva dolaska u klasu. Međutim, Devčić se za vrijeme studija u Zagrebu intenzivno družio s Daničinim bratom Bogdanom, tada studentom matematike i fizike na Filozofskome fakultetu u Zagrebu, kojega su prijatelji zvali Grizi. Njega je u krug Devčićevih prijatelja doveo student kompozicije Nikola Hercigonja. Prema Devčićevim riječima bila je riječ o »užoj klapi, koja će odigrati zaista sudbonosnu ulogu u čitavome mom životu.«⁶⁰ U toj su družini glavnu riječ vodili Hercigonja i Grizi, a članovi su, među ostalima, bili još Ivo Maček, Stanka Vrinjanin i njezina sestra Slava (koja se kasnije udala za Bogdana Ogrizovića). Devčić se u njega se pouzdao kada se, nakon što je pušten iz Jasenovca, odlučio pridružiti partizanima. Devčić piše da je upravo u društvu s Danicom saznao da je Bogdan ubijen:

»I tako je došao prosinac, kad su partizani digli u zrak neko skladište avionskih bombi blizu Zagreba, pa su ustaške vlasti za odmazdu objesili u zagrebačkoj Dubravi grupu zatvorenika, među njima Grizija i dra. Branimira Ivakića. A ja sam upravo sa Danicom Polak, dakle Grizijevom sestrom, slušao radio kad je bila objavljena vijest o vješanju – Danica je izjurila nekuda u šumu, ali se poslije sama vratila.«⁶¹

član Ruske komunističke partije, a po povratku u domovinu 1921. postao je član KPJ-a te, pri osnivanju KPH-a 1937, član Centralnoga komiteta. Odmah početkom rata postao je povjerenikom CK KPH-a za okruge Bjelovar, Nova Gradiška i Čazma, gdje je organizirao partizanske odrede, a zatim je to isto činio na području Like i Korduna. Kao delegat na I. i II. zasjedanju AVNOJ-a i kao jedan od osnivača ZAVNOH-a postao je prvi tajnik toga političkoga tijela. Usp. Mladen ŠVAB: Gregorić, Pavle, *Hrvatski biografski leksikon, mrežno izdanje*, 2002, <<https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=21>> (pristupljeno 30. 10. 2023).

⁵⁸ Skladatelj, glazbeni pisac i pedagog Natko Devčić (Glina, 30. lipnja 1914. – Zagreb, 4. rujna 1997) bio je od 10. lipnja do 23. prosinca 1942. zatočen u koncentracijskom logoru Jasenovac, da bi se u travnju 1943. uz pomoć svojega vjenčanoga kuma Bogdana Ogrizovića pridružio partizanima, gdje je ujesen iste godine počeo okupljati Kazališnu družinu Narodno-oslobodilačkog odreda Moslavine. Odande je u travnju 1944. na vlastiti zahtjev otišao u Topusko, gdje je postavljen za političkoga rukovodioca Centralne kazališne družine ZAVNOH-a. Usp. Natko DEVČIĆ: *Kronika mog života*, rukopis, Odsjek za povijest hrvatske glazbe HAZU-a, Zagreb, Fond Natko i Beata Devčić.

⁵⁹ N. DEVČIĆ: *Kronika mog života*, 170.

⁶⁰ N. DEVČIĆ: *Kronika mog života*, 82.

⁶¹ N. DEVČIĆ: *Kronika mog života*, 171.

Krajem prosinca Danica i Milan prešli su u bjelovarski okrug, odnosno na teritorij za koji je bio zadužen Okružni Narodnooslobodilački odbor (ONOO)⁶² Bjelovar. Njihov dolazak bio je najavljen dopisom što ga je Predsjedništvo ZAVNOH-a 1. rujna 1943. uputilo bjelovarskom ONOO-u u kojemu piše:

»Drug Dr. Polak i njegova drugarica upućuju se u okrug bjelovarski na rad, pak ih po njihovom dolasku rasporedite na taj rad prema potrebi.

Sve narodno oslobodilačke ustanove, svi Narodno oslobodilački Odbori treba da drugu Polaku i njegovoj drugarici na putu u okrug Bjelovar izadju u svemu u susret. Kako se drug Polak i njegova drugarica upućuju u prvom redu u Baniju, potrebno je, da se u tom području dade njima sva pomoć, pa i vodiči i zaštita, u koliko je to potrebno za daljnji put prema Okružnom NOO-u Bjelovar.

Umoljavaju se sve vojne vlasti, da drugu Polaku i njegovoj drugarici ne čine smetnje na putu, već da im u svakom pogledu izađu u susret i pomognu da što prije stignu u svoje odredište.«⁶³

Po dolasku u Bjelovar Milan je postao »član Izvršnog odbora Okružnog NOO-a i to prvo kao v. d. tajnika, a onda kao rukovodilac sudskoga odjela do konca marta 1943. [...]«⁶⁴ Danica je kao stručna članica radila u Propagandnom odjelu istog ONOO-a.⁶⁵ Naime, u bjelovarskom okrugu djelovale su dvije kazališne družine i svaka je imala pjevački zbor.⁶⁶ »Kazališna družina broj I.« od 1. veljače do 6. travnja 1944. održala je 38 mitinga na kojima je prisustvovalo oko 3200 ljudi. Ističe se da je repertoar grupe star i da bi joj »trebalo novih komada.«⁶⁷

»Kazališna družina broj II.« održala je od 2. veljače do 6. travnja 1944. 34 mitinga pred ukupno 4686 prisutnih. Ta je družina okupljala »12 drugova i drugarica.«⁶⁸ U istom se zapisniku citira »drugarica Danica« koja je izvijestila »[...]

⁶² Prema uputama za organizaciju kulturnih i prosvjetnih komiteta pri Narodnooslobodilačkim odborima (NOO-ima) Odjela za prosvjetu ZAVNOH-a zadaće NOO-a bile su organizacija kulturnih i prosvjetnih predavanja i događaja, zidnih novina, pjevačkih, zbornih i recitacijskih skupina, kazališnih družina itd. Nadalje, dužnost svakog NOO-a (mjesnoga, seoskoga, općinskoga ili kotarskoga) bila je osnivanje kulturnog i prosvjetnog komiteta koji je trebao biti sastavljan od jednoga člana NOO-a kao predsjednika, po jednoga predstavnika AFŽ-a [Antifašističke fronte žena] i USAOH-a [Ujedinjenoga saveza antifašističke omladine Hrvatske] »te [uz] jedno stručno lice«, koje je moglo voditi kazališnu družinu, zbor ili oboje. Usp. Maja HRIBAR-OŽEGOVIĆ: *Kazalište u Narodnooslobodilačkoj borbi*, u: *Mladen Iveković i sur.: Hrvatska lijeva inteligencija: 1918-1945*, Knj. 2: 1941-1945, Zagreb: Naprijed, 1970, 150.

⁶³ Dopis Predsjedništva ZAVNOH-a NOO Bjelovar, 1. rujna 1943., Hrvatski državni arhiv, Zagreb, Fond Okružnog NOO Bjelovar (1943.-45.), HR-HDA-1460.

⁶⁴ Životopis, Pollak Milan, personalni dosje, Državni arhiv u Zagrebu, HDA-DAZG-948, sign. 16230.

⁶⁵ I. JELIĆ (prir.) et al.: *Prvi kongres kulturnih radnika Hrvatske, Topusko, 25-27.VI 1944. Građa*, 142.

⁶⁶ Zapisnik sastanka održanog dana 6. IV. 1944. drugova Okružnog Propodjela i drugova zaduženih pri Kotarskim NOO-ima zaduženim za propagandu, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, Fond Okružnog NOO Bjelovar (1943.-45.), HR-HDA-1460.

⁶⁷ *Ibid.*, 4. Nema podatka o broju članova družine, ali ih nalazimo u popisu personala Okružnoga NOO-a iz 1944. (vidi bilješku 72).

⁶⁸ *Ibid.*, 5.

da se je pjevačko stanje družina jako popravilo. Družine su naučile pjevati pjesme četveroglasno. Drugarstvo je dobro. Ima drugova i drugarica u družini, koji nisu sposobni za to. Drugarica ističe potrebu jedne pjesmarice«. ⁶⁹

Drugarica Danica sigurno je Danica Pollak-Ogrizović i očito je kao stručna članica Okružnoga NOO-a Bjelovar bila zadužena za zbarsko pjevanje u objema kazališnim družinama, što na kraju dokazuju i fotografije iz Zbirke fotografija Narodnooslobodilačke vojske i Partizanskih odreda Jugoslavije. Na prvoj fotografiji je snimio sleđa. ⁷⁰ Zapravo je snimao zbor, koji je mješoviti: neki su članovi zbora u uniformama, neki nisu, neki imaju kape s crvenom zvijezdom, neki ne, a Danica je u civilnoj odjeći – zimskome kaputu s krznenim ovratnikom. Na drugoj je, ⁷¹ čini se, snimljena ona veća kazališna družina, br. I, jer je na fotografiji više od 12 »drugova i drugarica«. ⁷² S obzirom na to da je na fotografiji jedna žena više nego na popisu članica družine, vjerujemo da je osoba u središtu fotografije (najstarija među »drugaricama«, tada tridesetosmogodišnjakinja) Danica Pollak-Ogrizović.

Čini se da su Danica i Milan poduzeli sve kako ih partizani ne bi razdvojili, što se drugim bračnim parovima znalo događati, jer bi prema potrebi bili raspoređeni po različitim jedinicama na različitim područjima. ⁷³ Ipak, kad je Milan na putu prema Topuskom »pri prelazu Save kod Oborova 28. marta 1944. zarobljen«, ⁷⁴ Danica nije bila s njime. On ne navodi tko ga je zarobio, a *Židovski biografski leksikon* navodi da su ga »u veljači (sic!) 1944. u dolini Gacke (sic!) zarobili Čerkezi te je odveden u zatvor u Graz«. ⁷⁵ O Milanovu stradanju piše i Natko Devčić:

»I onda sam na sam dan odlaska [u Topusko u travnju 1944, op. a.] čuo u Čazmi za tragediju: kod Oborova je jedna moslavačka brigada bila napadnuta od Nijemaca i Čerkeza i tamo su se našli Marko Hercigonja i Milan Polak. Oni su zajedno potrčali u zaklon ali Marko je bio pogođen i pao mrtav, a Polak je trčao dalje i stigao se baciti u usko, ali duboko korito rječice Česme, ostao živ, Nijemci su ga zarobili, odveli u Graz u zarobljeništvo, otkuda je za par mjeseci bio zamijenjen, za zarobljene njemačke oficire. Iako je bio Židov, Nijemci ga nisu likvidirali, jer je on bio sve do rata saborski

⁶⁹ *Ibid.*, 5.

⁷⁰ Fotografija je opisana kao »Kapela, 1944: Danica Polak ravna zborom na grobu 8 drugova«, usp. »Kapela, 1944: Danica Polak ravna zborom na grobu 8 drugova«, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, Zbirka fotografija NOV i POJ, HR-HDA-1718, fotografija br. 1062.

⁷¹ »Kapela, 25. prosinca 1943. – kazališna družina ONOO«, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, Zbirka fotografija NOV i POJ, HR-HDA-1718, fotografija br. 1008.

⁷² Popis personala 1944, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, Fond Okružnog NOO Bjelovar (1943.-45.), HR-HDA-1460: Kazališna družina: 1. Kanižaj Dragutin, 2. Jurković Branko, 3. Medar Slavko, 4. Toplak Vlado, 5. Matina Mihajlo, 6. Perković Slavko, 7. Kudeljnjak Franjo, 8. Svedek Vlado, 9. Koproščec Slavko, 10. Podunajec Zvonko, 11. Valić Ivica, 12. Prišlin Katica, 13. Vranko Nada, 14. Kudumija Treza, 15. Momirović Ivanka, 16. Morović Mica, 17. Grgač Barica i 18. Sokolović Mira, 2.

⁷³ U fondu ZAVNOH-a pronašli smo molbu jednoga partizana da njega ili njegovu »drugaricu« premjestu u istu jedinicu kako bi nakon dugoga vremena mogli biti zajedno.

⁷⁴ Pollak Milan, personalni dosje, Državni arhiv u Zagrebu.

⁷⁵ Usp. ***: Pollak, Milan, *Židovski biografski leksikon*.

zastupnik stranke HSS i kao takav – važan adut za zamjenu, što se uostalom i potvrdilo.«⁷⁶

Danica je ostala sama i bez Milana je došla u Topusko, gdje je sudjelovala na Prvom kongresu kulturnih radnika Hrvatske, koji se održao od 25. do 27. lipnja 1944, što potvrđuje i popis sudionika Kongresa, na kojemu je ona evidentirana, a Milan nije.⁷⁷ Kongres, kojega je cilj bila afirmacija nove hrvatske kulture transformirane iskustvima narodnooslobodilačkoga rata, u hrvatskoj, jugoslavenskoj i međunarodnoj javnosti⁷⁸ imao je politički i umjetnički dio. U potonjem je dijelu, sastavljenom od kazališnih i glazbenih priredbi, izložbi likovnih radova i fotografija te čitanja proze i stihova⁷⁹ sudjelovala i Danica Pollak-Ogrizović. Opis glazbenoga programa spominje masovne pjesme »koje odgovaraju duhu i poletu oslobođilačke borbe«, klavirsku skladbu *Roblje ide* Natka Devčića kao »traženje novoga realističkog izražaja na području instrumentalne glazbe« i ostala djela glazbenika partizana, a iz hrvatske glazbene baštine izvedene su pjesme Vatroslava Lisinskog i Ivana pl. Zajca. Od ostalih skladatelja posebno su izdvojena djela slavenskih naroda (Moniuszko, Chopin, Dvořak, Čajkovski, Ljadov i Musorgski), a »nije ostala po strani ni glazba drugih naroda.«⁸⁰ Kao izvođači glazbenoga programa navode se spomenuti pijanisti Stanka Vrinjanin, Natko Devčić, Danica Ogrizović, Ruža Radauš, violinistica Marijana Schön, kao i gitarist Rudolf Fumić, harmonikaš Nikica Diklić, tenor Stevo Brkljačić, bariton Antonio Selitti, sopranistice Heda Piliš i Marija Ratković, pjevački zborovi Centralne kazališne družine, Kazališne družine »August Cesarec« i dječje Kulturno-umjetničke grupe »Kordun« te puhački orkestar »Pavao Markovac.«⁸¹

Međutim, program koji su Danica Pollak-Ogrizović i baletan Franjo Horvat izveli 25. lipnja 1944. – balet *Robovanje, borba i pobjeda* na odabrane stavke iz Beethovenovih klavirskih sonata – izdvajao se među ostalim programom. Kako je došlo do te suradnje i izvedbe? Najvjerojatnije ju je inicirao Franjo Horvat – on se Centralnoj kazališnoj družini ZAVNOH-a, službeno formiranoj 15. travnja 1944.

⁷⁶ N. DEVČIĆ: *Kronika mog života*, 173-174. To je još jedno svjedočenje o tome da je Pollak i u partizanima bio HSS-ovac. Osim toga Devčićevo sjećanje potkrepljuje Pollakove navode u životopisu, u kojemu piše da je »zamijenjen na zahtjev Glavnog štaba Hrvatske«, a *Židovski biografski leksikon* navodi da je »zamijenjen je za visokog esesovskog oficira« i da je »Kraj rata dočekaio [...] u Šibeniku«, gdje je odmah »izabran za člana naše Komisije«. Odnosno Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača. Usp. ***: Pollak, Milan, *Židovski biografski leksikon*.

⁷⁷ I. JELIĆ (prir.) et al.: *Prvi kongres kulturnih radnika Hrvatske, Topusko, 25-27.VI 1944. Građa*, 142.

⁷⁸ Usp. Drago ROKSANDIĆ: Prvi kongres kulturnih radnika Hrvatske (Topusko, 25.-27. lipnja 1944.): Iskustvo i aproprijacije, u: Drago Roksandić – Ivana Cvijović Javorina (ur.): *Intelektualci i rat 1939. – 1947. Zbornik radova s međunarodnog skupa Desničini susreti 2011.*, Zagreb: Filozofski fakultet – Plejada, 2012, 109, <<http://ckhis.ffzg.unizg.hr/files/file/pdf/Desnicini-susreti/DS-2011-pdf/DS-2011-07-Roksandic.pdf>> (5. 1. 2024).

⁷⁹ I. JELIĆ (prir.) et al.: *Prvi kongres kulturnih radnika Hrvatske, Topusko, 25-27.VI 1944. Građa*, 131.

⁸⁰ *Ibid.*, 132.

⁸¹ *Ibid.*, 132.

za potrebe pripreme umjetničkog programa za Prvi kongres kulturnih radnika Hrvatske u Topuskom, pridružio 18. svibnja 1944.⁸² Iako je od travnja 1943. bio borac Kalničkoga partizanskog odreda, u Topusko je došao kao baletan koji se školovao u privatnoj školi modernog plesa Plesnom studiju Ane Maletić u Zagrebu s idejom da priredi solobalet. Svakako mu je trebala prikladna glazba i netko tko će tu glazbu izvoditi. Politički rukovoditelj Centralne kazališne družine ZAVNOH-a bio je Natko Devčić, koji je Horvata upoznao vjerojatno tek kad se pridružio toj družini, a Danicu je, kao što smo već spomenuli, upoznao još 1943, kada se sa suprugom zadržala u Moslavini na putu prema Bjelovaru. Osoba koja je taj trojac sigurno emotivno povezala bila je Bogdan Ogrizović, heroj zagrebačkoga pokreta otpora, kojega su ustaše objesili samo pet mjeseci prije njihova susreta: Danici je bio brat, Franji Horvatu profesor matematike,⁸³ a Natku Devčiću jedan od najstarijih prijatelja i vjenčani kum. Baletni su inače bili vrlo popularni među partizanskom publikom,⁸⁴ tako da izbor baleta ne izaziva čuđenje, ali odabir Beethovenove glazbe bio je možda posljedica Devčićeva i Daničina školovanja u klasi Antonije Geiger-Eichhorn i općeprihvaćene recepcije Beethovena kao herojske i revolucionarne osobe. Bilo je pitanje samo što Danica Pollak-Ogrizović zna svirati napamet, a što od toga Franjo Horvat želi ili može pretvoriti u baletni pokret i, na kraju, odobrava li to Natko Devčić. Sudeći prema oznakama za agogiku, dinamiku, pedalizaciju itd. u nekim od Beethovenovih sonata što ih je ostavila Glazbenoj školi Vatroslav Lisinski u Zagrebu po odlasku u mirovinu, Danica Pollak-Ogrizović imala je na repertoaru sonate op. 10 (br. 1 i 2), op. 13 i op. 14 (br. 1 i 2). Najvjerojatnije je kao glazbena podloga za prva dva dijela Horvatova baleta (*Robovanje* i *Borba*) poslužio početak Sonate op. 13, *Patetične* (jer ostali stavci tih sonata karakterom ne odgovaraju naslovima dijelova baleta). Međutim, priređivači, nažalost, nisu ostavili nikakav zapis o tome.

Nakon završetka Kongresa Danica Pollak-Ogrizović već je od 28. lipnja 1944. počela podučavati klavir u partizanskoj gimnaziji u Glini zajedno s Pirikom (Piroškom) Radauš.⁸⁵ Ona se sjeća da je u Glini ostala do siječnja 1945,⁸⁶ pa pretpostavljamo da je tako bilo i s Danicom. U Šibeniku, kamo se početkom 1945. preselio

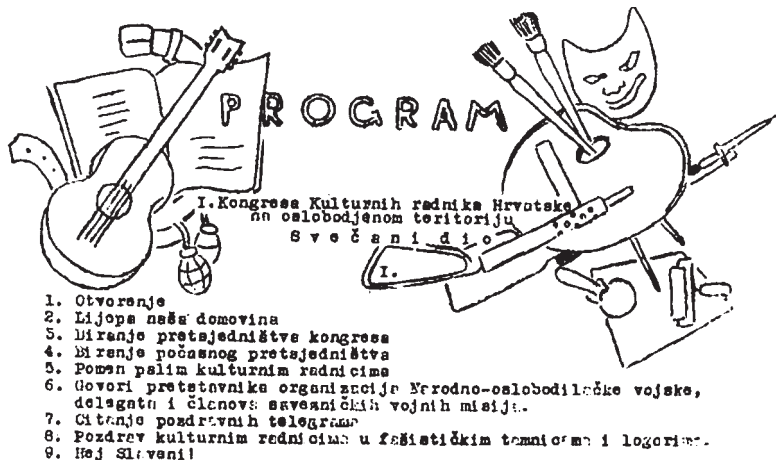
⁸² [Natko DEVČIĆ i dr.], *Zapisnik od 11/III 1944.* [do 30. VI. 1944], *Centralno kazalište*, Privatna arhiva prof. dr. sc. Snježane Banović, Zagreb, [54]. Na ustupanju fotokopije Zapisnika srdačno zahvaljuje mo Snježani Banović jer dokument nismo pronašli u Hrvatskom državnom arhivu pod signaturom HR-HDA-207, kut. 11.

⁸³ Predavao mu je matematiku u 3. razredu Prve muške realne gimnazije u Zagrebu 1937/1938. Usp. Glavni imenik do 1937./38, Državni arhiv u Zagrebu, Fond I. muška realna gimnazija, HR-DAZG-109, knjiga 81.

⁸⁴ Usp. B. HEĆIMOVIĆ: *Repertoar hrvatskih kazališta*, 798-799.

⁸⁵ Dopis od 28. VI. 1944, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, Fond Kulturno-umjetničkog odsjeka ZAVNOH-a, HR-HDA-207-9.

⁸⁶ Piroška RADAUŠ: *Piroška Radauš*. Dubrovnik, u: Andrija Tomašek (ur.): *Muzika i muzičari u NOB. Zbornik sjećanja*, Beograd: Savez organizacija kompozitora Jugoslavije i dr., 1982, 285.

Odmor

Otvoreenje slikarske izložbe.

II.

1. **DOŠTA JE ČEKANJA** I. čin, napisao i režirao drug Jože Gregorin, inženjer. Režirao drug Zlatko Prišč, ak. slikar. Izvodi Centralna kazališna družina: Šime Rimatović, Mira Župan, Srdjan Flego, Mladen Šerment, Ivan Šoper i drugi.
2. **MILJKA PRAVOŠLAVNA** od druge Vladimira Hozora. Scenska recitacija, s glazbom druge Miroslava Špilera, režirao drug Srdjan Flego, recitira drugarica Mira Župan.
3. **ROBOVANJE, BORBA I POBJEDA**, solo balet izvodi drug Franjo Horvat uz klavirsku pratnju drugarice Damiće Ogrizović-Polšk.
4. **ZMIJE U PROCJEPU** napisao drug Ivan Čade, književnik. Scenska recitacija. Režirao drug Djoka Petrović, izvodi drugovi Mladen Šerment, Lezo Jakšić, Robert Horn i Mira Župan.
5. **POŽAR LIKE** napisao drug Josip Čani. Kolektivna recitacija. Izvodi kolektiv kazališne družine "August Cesarec".
6. **RODOLJUPCI** I. čin. Napisao Jovan Sterija Popović. Režirao i inscenirao drug Djoka Petrović. Izvodi ensemble Centralna kazališna družina.

Događja se burne godine 1848. u Vojvodini. U Mađarskoj se u to vrijeme odvija revolucionarni demokratski pokret, koji naši narodi ne pomažu, nego naprotiv na strani bečkog i ruskog carizma ugušuju. Rezultat je za naše narode bio vrlo težak. Oni su dobili za nagradu ono što su Mađjari dobili za kaznu - još više ropstvo.

Jedan od glavnih razloga našem porazu 1848. godine bio je u tome, što su se u vodstvu naših ljudi narodu tuđji i što je njihovo "rodoljublje" bilo samo izlika za ostvarivanje ličnih i sebičnih interesa. Takvo lažno rodoljublje oštro šiba u svome komadu Jovan Sterija Popović. "Moje namjere nije s otim beohti ljuđu na narod, nego pouštiti ga i osvestiti" piše u svom predgovoru "Rodoljupcima" pisar.

Narodno-oslobodilačka borba će se završiti pobjedonosno, ne kao 1848 i 1918, jer se ne čelu naših naroda svoga puta našeg istinski narodno, narodu odane demokratske snage.

Topusko, 25. VI. 1944.

-0-

Slika 2: Program svečanoga dijela Prvoga kongresa kulturnih radnika Hrvatske na oslobođenom teritoriju, održan 25. lipnja 1944. Preuzeto iz: Drago ROKSANDIĆ: Prvi kongres kulturnih radnika Hrvatske (Topusko, 25.-27. lipnja 1944.): Iskustvo i aprotijacije, 113.

Kulturno-umjetnički odsjek propodjela ZAVNOH-a, Danici Pollak-Ogrizović pridružio se i suprug, koji je u prosincu 1944. pušten iz zarobljeništva.⁸⁷

Poslijeratno djelovanje

Kako piše Natko Devčić, »Nedugo nakon pada Berlina [2. svibnja 1945] i povlačenja Pavelića i cijelog državnog aparata NDH iz Zagreba [6. svibnja 1945]«⁸⁸ kulturni radnici i umjetnici koji su iz Topuskog početkom godine došli u Šibenik uputili su se u Zagreb, svaki s preciznim zadatkom. Danica Pollak-Ogrizović dobila je zadatak da osnuje Gradsku muzičku školu, u kojoj je također dobila izvršnu funkciju tajnika, dok je na mjesto direktora imenovan Fran Lhotka.⁸⁹ S obzirom na to da je Lhotka istovremeno (do umirovljenja 1962) bio profesor na Muzičkoj akademiji u Zagrebu, glavninu operativnoga posla obavljala je Danica. Iz Daničina »personalnog dosjea«⁹⁰ saznajemo da je službeno počela raditi 9. listopada 1945. u zvanju profesora srednje škole, u kojoj je radila do 1951.⁹¹ Ljubica Wagner sjeća se da je zapravo Danica bila ta koja je tražila nekog uglednoga glazbenoga pedagoga za mjesto direktora škole i odabrala (i nagovorila) Lhotku da se prihvati toga posla. Naime, on i Danica dobro su se poznavali, ne samo službeno s Muzičke akademije nego i privatno, jer je Milan Ogrizović napisao libreto za Lhotkinu operu *Minka*. Okolnosti rada i organizacije škole temeljito opisuje Andrija Tomašek, njezin prvi kroničar: »Početak rada bio je, kao što to uvijek biva, težak, a posebno zbog premalog broja i neprikladnosti prostorija. Zgrada, u kojoj je smještena škola [danas Glazbena škola Pavla Markovca], građena je u stambene svrhe.«⁹² Škola je dobila na upotrebu deset prostorija. Tijekom ljetnih mjeseci izvršene su sve tehničke pripreme, okupljen je nastavnički zbor, koji je do početka nastave u listopadu 1945. održao tri sjednice i prijamne ispite.⁹³ Danica Pollak-Ogrizović i Lhotka uspjeli su okupiti prije svega iskusne nastavnike iz tada raspuštenih privatnih glazbenih škola.⁹⁴ Lhotka je bio direktor škole od osnivanja do

⁸⁷ Usp. bilj 76.

⁸⁸ N. DEVČIĆ: *Kronika mog života*, 193.

⁸⁹ Fran Lhotka (Mladá Vožice, 25. prosinca 1883 – Zagreb, 26. siječnja 1962) u Zagreb je došao 1909. na mjesto kornista i korepetitora opernog orkestra HNK-a. Pedagogijom se počeo baviti 1910. u školi HGZ-a, odnosno na Muzičkoj akademiji (1922-1962).

⁹⁰ Pollak-Ogrizović Danica, personalni dosje, Državni arhiv u Zagrebu, Zagreb, HR-DAZG-948, sign. 16231.

⁹¹ Usp. Hubert PETTAN, dr. (ur.): *Muzička škola »Vatroslav Lisinski« 1829 – 1969*, Zagreb: Muzička škola »Vatroslav Lisinski«, 1969, 40. Na tu spomenicu, kao i na spomenicu Gradske muzičke škole u Zagrebu, upozorila me kolegica Marijana Pintar, na čemu joj srdačno zahvaljujem.

⁹² Andrija TOMAŠEK: *Deset godina Gradske muzičke škole u Zagrebu. 1945. – 1955*, Zagreb: Gradska muzička škola, 1955, 6.

⁹³ Usp. *Ibid.*, 6.

⁹⁴ To su glazbene škole »Beethoven« (koju je osnovala Elly Bašić i koja je djelovala od 1929. do 1945) i »Lisinski« (koja je pokrenuta 1927. »na inicijativu prof. Srečka Kumara i njegovih istomišljenika [...] pod nazivom Muzički tečajevi [...] Škola je preuzela koncepciju pravilnika narodne muzičke škole

početka školske godine 1947/1948, kada je Danica Pollak-Ogrizović postala direktorica škole, sve do početka školske godine 1951/1952. Kada je 1951. na vlastiti zahtjev premještena u Državnu muzičku školu (danas Glazbena škola Vatroslava Lisinskog), nastavnom osoblju Gradske glazbene škole pridružila se njezina sestra Smiljka Lolić.

Još jedan arhivski izvor prati daljnju pedagošku karijeru Danice Pollak-Ogrizović. To je »personalni dosje«⁹⁵ koji sadržava njezinom rukom pisanu molbu iz 1953. upućenu Državnoj muzičkoj školi u Zagrebu (gdje je počela raditi 18. rujna 1951) za oslobođenje od polaganja stručnog ispita za zvanje profesor na temelju toga što je od 1928. neprekidno djelovala kao pedagog, a ostali dokumenti iz dosjea dokazi su pozitivnoga rješenja njezine molbe.

Uz pedagoško djelovanje Danica Pollak-Ogrizović našla je vrijeme i za koncertiranje, ali i to u pedagoške svrhe: kao što se spomenulo u uvodnome dijelu članka, nastupila je na dvama koncertima što ih je Simfonijski orkestar Radio-stanice Zagreb održao za studente i srednjoškolsku omladinu. Na tim je koncertima, koliko je zasad poznato, svirala potpuno novi program – koliko je poznato, nikad prije nije javno svirala Mendelssohnov *Capriccio* ni Mozartov Klavirski koncert u B-duru. Ljubica Wagner sjeća se još jednoga koncerta održanog 1946. ili 1947. u HGZ-u, na kojemu je Danica svirala Schubertovu fantaziju *Wanderer*. Nažalost, pregledom dnevnih novina (*Večernji list*, *Vjesnik*), utvrdili smo da o tim koncertima nisu objavljene kritike.

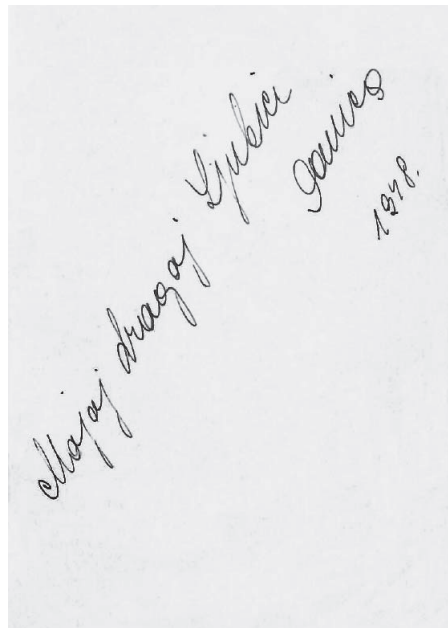
Godine 1954, tijekom koje je njezin suprug Milan radio u Ženevi, snimila je za Švicarsku radio-televiziju (SRF2) *Toccatu* Brune Bjelinskog, *Airs de ballet* Blagoja Berse, *Dva intermezza* Natka Devčića, *Šest bagatela* Božidara Kunca i *Sedam balkanskih igara* Marka Tajčevića.⁹⁶

Danica je otišla u mirovinu 9. studenoga 1963. Školi je ostavila sve svoje note, koje se ne čuvaju kao zasebni fond, nego su raspoređene među ostale note organizirane abecednim redom prezimena skladatelja. Za potrebe Projekta »Beethoven [...]« u lipnju 2023. pregledali smo Beethovenove klavirske sonate što ih je Danica Pollak-Ogrizović poklonila knjižnici Glazbene škole Vatroslava Lisinskog u

koju je osmislio Vatroslav Lisinski, pa je sukladno tome i naziv škole promijenjen u Muzička škola 'Lisinski' u Zagrebu s pravom javnosti [23. prosinca 1930] [...] Ustrojenjem NDH mijenja se naziv škole u Glazbena škola 'Lisinski'. [...] Nakon 2. svjetskog rata škola je ukinuta, a sljednik škole je Gradska srednja muzička škola smještena na tadašnjem Trgu žrtava fašizma 9«. Usp. Muzička škola »Lisinski«, HR-DAZG-145, [opis fonda], <<http://www.daz.hr/vodic/site/article/hr-dazg-145-muzicka-skola-lisinski>> (3. 11. 2023).

⁹⁵ Pollak-Ogrizović, Danica, personalni dosje, Državni arhiv u Zagrebu, HR-DAZG-948 SGZ, sign. 16231.

⁹⁶ Snimke su digitalizirane: Schweizerische Nationalphonothek: Danica Pollak, SRF2 Kultur Konzertaufnahmen, <https://www.fonoteca.ch/cgi-bin/oecgi4.exe/inet_fnbasesearch?SEARCH_LINE=danica+pollak&LNG_ID=ENG&N_FLAG=1> (pristupljeno 4. 1. 2024). Prema sjećanju Ljubice Wagner, godinu 1954. Danica Pollak-Ogrizović provela je u Ženevi zahvaljujući tomu što je njezin suprug Milan radio u tamošnjem diplomatskom predstavništvu Jugoslavije.

Slika 3a i 3b: Danica Pollak-Ogrizović, 1948, fotografija i posveta, u privatnom posjedu Ljubice Wagner, Zagreb (s dopuštanjem).

Zagrebu i ustanovili da se je na svaki svoj primjerak nota Danica potpisala, tako da ne bi trebao biti problem rekonstruirati sadržaj njezine ostavštine, ali bi u tu svrhu trebalo pregledati cijeli notni fond knjižnice. O njezinu životu u mirovini, od 1963. do 1976, nema nikakvih zapisa.

Daničin suprug Milan po dolasku u Zagreb u kratkom je vremenu promijenio tri posla (nakon raspuštanja Komisije 1947. na temelju vlastite molbe postavljen je za činovnika u Planskoj komisiji odjela Gradskoga Narodnoga odbora u Zagrebu, a 1948. postao je planer-ekonomist u tužilaštvu NR Hrvatske). »Potom je do umirovljenja bio zamjenik javnoga tužitelja SRH. Bio je i dugogodišnji potpredsjednik ŽOZ [Židovske općine Zagreb].«⁹⁷ Istovremeno, gotovo odmah poslije rata pa sve do smrti dr. Milan Pollak bio je član ravnateljstva HGZ-a⁹⁸ obavljajući dužnosti tajnika (1947-1953)⁹⁹ i potpredsjednika (1954-1976).¹⁰⁰ Pollakovi su poslije rata živjeli u velikom stanu u Zamenhofovoj 11 s terasom koja je gledala na Meštrovi-

⁹⁷ ***: Pollak, Milan, *Židovski biografski leksikon*.

⁹⁸ Na tu me činjenicu upozorila Ljubica Wagner. Usp. također Ladislav ŠABAN, *150 godina Hrvatskog glazbenog zavoda*, Zagreb: Hrvatski glazbeni zavod, 1982, 213.

⁹⁹ L. ŠABAN, *150 godina Hrvatskog glazbenog zavoda*, 147.

¹⁰⁰ Šaban još na nekoliko mjesta u monografiji ističe Pollaka i zaključuje da je njegova zasluga (uz Svetislava Stančića) »[...] u najmanju ruku da HGZ još postoji [...]«. L. ŠABAN, *150 godina Hrvatskog glazbenog zavoda*, 186.

ćev atelje. Kod tete Danice prvo je stanovala Ljubica Wagner za cijeloga trajanja studija, potom Franko Winter tijekom svojega studija,¹⁰¹ prespavati je znao Dušan Skovran¹⁰² kad je dolazio u Zagreb, a na druženja su dolazili pijanisti Mladen Raukar, Darko Lukić, Jurica Murai, Fred Došek, Natko Devičić i drugi. Danica je umrla je 31. svibnja 1976. u KBC-u Zagreb (Rebro), samo šesnaest dana poslije supruga. Sahranjeni su u grobnici obitelji Ljubice Wagner na Mirogoju.

Zaključne misli

Na početku istraživanja, 2022, (samo) četrdesetišest godina nakon smrti, činilo se da su Danicu Pollak-Ogrizović gotovo svi već zaboravili. Međutim, istraživanje njezina života i rada pokazalo je, prvo, da je odrasla u obitelji jednog od vodećih hrvatskih dramatičara moderne, Milana Ogrizovića. Dom Milana i njegove supruge Ljubice (Ljube) Ogrizović bio je mjesto sastajanja hrvatskih književnika moderne, a njihova su djeca – Ljerka, Danica, Smiljka i Bogdan – bila iznimno nadarena. Usprkos siromaštvu u kojemu su živjeli gotovo cijeli život, sva su djeca dobila najbolje moguće obrazovanje uključujući i glazbeno. Očeva smrt (1923) prekinula je njihovo pohađanje nastave u školi Hrvatskoga glazbenoga zavoda. Međutim, obitelj je našla način da školovanje nakon godinu dana stanke nastave Smiljka, koja je na kraju diplomirala pedagoški smjer violine 1940. radeći u pedagogiji već od 1932, i Danica, koja je završila koncertantni smjer klavira 1931, ali je počela raditi još 1928. Mlađa su Ljubina i Milanova djeca nakon diplome odabrala rad u pedagogiji – Smiljka je predavala violinu u Karlovcu i Zagrebu, Danica klavir u Bjelovaru i Zagrebu, a Bogdan je postao profesor matematike u zagrebačkim gimnazijama.

Drugo, istraživanje je također pokazalo da je na život i rad Danice Ogrizović značajno utjecala udaja za Milana Pollaka i da u partizane nisu otišli iz ideoloških razloga. Milan je bio Židov, rasni zakoni bili su jasni i nakon puštanja iz logora »Danica« više nije trebalo očekivati drugo čudo. Odlučili su se skloniti k partizanima, gdje su se bavili svojim poslom – on kao rukovoditelj sudskog odjela Okružnog NOO-a bjelovarskog okruga, a Danica kao zborovođa dvaju mješovitih zbo-

¹⁰¹ Franko Winter (Bjelovar, 14. svibnja 1926. – Zagreb, 10. siječnja 1981) bio je sin bjelovarskoga sportskog i kulturnoga djelatnika židovskoga podrijetla Franka Wintera (1897-1944), koji je poginuo u partizanima i po kojemu su zato u Bjelovaru nazvane ulica i osnovna škola (koje su 90-ih godina 20. stoljeća preimenovane). Winter mlađi stanovao je kod Pollakovih za vrijeme studija prava u Zagrebu (diplomirao je 1951). Poslije je djelovao kao diplomat (u Bejrutu, Ankari, Bonnu i Pragu), a posljednjih deset godina života (1972-1981) bio je generalni direktor Radio-televizije Zagreb. Za njegove je uprave počela gradnja današnje zgrade HRT-a na Prislavlju. Usp. ***: Winter, Franko, *Obljetnica HRT-a: Leksikon, mrežno izdanje*, Zagreb: HRT, <<https://obljetnica.hrt.hr/leksikon?s=w>> (pristupljeno 7. 12. 2023).

¹⁰² Dušan Skovran (Ohrid, 6. rujna 1923. – Plužine kraj Budve, 10. kolovoza 1975), nakon studija dirigiranja u Beogradu (1941-1946) i u Lenjingradu (1946-1948), diplomirao je dirigiranje na Muzičkoj akademiji u Zagrebu kod Friedricha Zauna 1949. Usp. Krešimir KOVAČEVIĆ (gl. ur.): *Leksikon jugoslavenske muzike*, Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, sv. 2, 1984, 302.

rova pri kazališnim družinama istoga NOO-a, a kasnije kao nastavnica klavira u partizanskoj gimnaziji u Glini. Predstavljanje Danice i njezina supruga Milana kao komunista posljedica je paušalnog etiketiranja svih lijevo orijentiranih intelektualaca i antifašista od strane odgovarajućih službi Kraljevine Jugoslavije, a potom i Nezavisne Države Hrvatske, a na kraju i svih partizana kao komunista, što bi danas trebalo podvrgnuti kritičkom preispitivanju. Tomu je, nadam se, argumentirano pridonijela arhivska dokumentacija koju smo citirali u ovome članku.

Kao stručna članica i delegatkinja bjelovarskoga NOO-a Danica je sudjelovala na Prvom kongresu kulturnih radnika Hrvatske u Topuskom, gdje je, vjerojatno na poticaj baletana Franje Horvata i uz potporu Natka Devčića, političkoga rukovoditelja Centralne kazališne družine pri ZAVNOH-u, pripremila balet na odabrane stavke iz klavirskih sonata Ludwiga van Beethovena. Izbor glazbe ovisio je o Daničinoj glazbenoj memoriji, ali je pokazivao i građanski i intelektualni odgoj troje umjetnika koji se nije htio – a ni morao – prilagođavati publici, koja je u slučaju Prvoga kongresa kulturnih radnika Hrvatske ipak bila probrana. Pritom treba imati na umu da su baleti – prema podatcima iz *Repertoara hrvatskih kazališta* – bili najizvođenija vrsta na repertoaru glavnih hrvatskih partizanskih kazališnih družina, pogotovo Kazališne družine narodnog oslobođenja pri Glavnom štabu Narodnooslobodilačke vojske. Taj solobalet na Beethovenovu glazbu izveden je samo jedanput i, pretpostavljamo, u spomen na Bogdana Ogrizovića, čija je smrt osobno pogodila Danicu i Devčića, a inspirirala Horvata, koji je taj balet na kraju svoje karijere smatrao svojom prvom značajnom koreografijom, kostimografijom i scenografijom i prvim važnim solističkim baletnim nastupom.

I na koncu, treća cjelina istraživanja pokazala je da se Danica Ogrizović nakon rata počela, odnosno nastavila baviti koncertiranjem. Desetak godina nakon rata i triju koncertantnih nastupa (od toga dvaju sa Simfonijskim orkestrom Radio-stanice Zagreb pod ravnanjem Friedricha Zauna i Milana Horvata) te pet snimaka ostvarenih za Švicarski radio povukla se iz javnosti i nastavila baviti svojim najdražim poslom – klavirskom pedagogijom. Zbog opsega koji je ovaj članak poprimio taj dio njezina života i rada ovdje nismo temeljitije predstavili, kao ni ostavštinu koju je poklonila Glazbenoj školi Vatroslava Lisinskog u Zagrebu. Također, o njezinu koncertnom djelovanju i recepciji zasad nisu pronađene glazbene kritike, što smatramo smjernicama za daljnja istraživanja.

Istraživanje života i rada zaboravljene pijanistice i glazbene pedagoginje pretvorilo se u priču o jednoj važnoj hrvatskoj obitelji kroz tri generacije i četiri državno-politička sustava, punu raznih kontekstualizacija, ali prije svega u priču o ljudima nošenima raznim povijesnim vjhorima kojima su se prilagođavali uspješnije ili manje uspješno, u priču o čudima koja su se dogodila nenadano, naizgled bez povoda i razloga, koja se ipak nastoji osvijetliti s pomoću brojnih arhivskih izvora i uz pomoć ponekog svjedoka. Ali, prije svega, to je priča o jednoj ženi, pijanistici, pedagoginji, idealistici, pragmatičarki, odanoj supruzi... Ispričana

je možda prekasno, bez svjedočenja iz prve ruke njezinih vršnjaka, prijatelja i kolega, važnih sudionika hrvatskoga glazbenoga života. Njezina nećakinja Ljubica Wagner, vrlo živih sjećanja, koja je i sama aktivno sudjelovala u hrvatskome kulturnom životu, bila je više no zahvalna svjedokinja života, djela i osobnosti svoje tete Danice i strica Milana. Njezina su sjećanja utkana u tekst kao nadopuna i kontekstualizacija arhivskih istraživanja.

IZVORI I LITERATURA:

ARHIVSKI IZVORI

Državni arhiv u Bjelovaru (DABJ)

Glazbeno društvo u Bjelovaru, HR-DABJ-285, kut. 1, 1.7.5, Matična knjiga učenika Glazbene škole Glazbenog društva Bjelovar.

Državni arhiv u Zagrebu (DAZG)

I. muška realna gimnazija, HR-DAZG-109, knjiga 81, Glavni imenik do 1937./38.

I. ženska realna gimnazija u Zagrebu, HR-DAZG-114, Glavni katalog I. ženske realne gimnazije u Zagrebu, školska godina 1916.-1917, knj. 68, sign. 23360.

I. ženska realna gimnazija u Zagrebu, HR-DAZG-114, Glavni katalog I. ženske realne gimnazije u Zagrebu, školska godina 1916.-1917, knj. 68, sign. 23361.

I. ženska realna gimnazija u Zagrebu, Glavni katalozi I. ženske realne gimnazije u Zagrebu, školske godine 1917.-1918, HR-DAZG-114, knj. br. 69-74, sign. 23977-23981.

Muzička škola »Lisinski«, HR-DAZG-145, [opis fonda], <<http://www.dazg.hr/vodic/site/article/hr-dazg-145-muzicka-skola-lisinski>> (pristupljeno 3. 11. 2023).

Polak-Ogrizović, Danica, personalni dosje, HR-DAZG-948 SGZ, sign. 16231.

Pollak, Milan, personalni dosje, HR-DAZG-948 SGZ, sign. 16230.

Glazbena škola Vatroslava Lisinskog, Bjelovar

LOVRENČEVIĆ, Zvonko i dr.: *Spomenica* [Glazbene škole Vatroslav Lisinski 1872.-1978.], rkp., nepag.

Glazbena škola Vatroslava Lisinskog, Zagreb

PETTAN, Hubert: 150 godina Muzičke škole »Vatroslav Lisinski« – Zagreb, rkp., 1978.

Hrvatski državni arhiv (HDA), Zagreb

Fond Kulturno-umjetničkog odsjeka ZAVNOH-a, HR-HDA-207-9, Dopis od 28. 6. 1944.

Fond Okružnog NOO Bjelovar (1943.-45.), HR-HDA-1460, Dopis Predsjedništva ZAVNOH-a NOO Bjelovar, 1. 9. 1943.

Fond Okružnog NOO Bjelovar (1943.-45.), HR-HDA-1460, Zapisnik sastanka održanog dana 6. IV. 1944. drugova Okružnog Propodjela i drugova zaduženih pri Kotarskim NOO-ima zaduženim za propagandu.

Zbirka fotografija NOV i POJ, HR-HDA-1718, fotografija br. 1008, »Kapela, 25. prosinca 1943. – kazališna družina ONOO«.

Zbirka fotografija NOV i POJ, HR-HDA-1718, fotografija br. 1062, »Danica Pollak ravna zborom na grobu 8 drugova, Kapela 1944«.

Odsjek za povijest hrvatske glazbe HAZU-a, Zagreb

Fond Natko i Beata Devčić, DEVČIĆ, Natko: *Kronika mog života*, rkp.

Privatna arhiva prof. dr. sc. Snježane Banović

[DEVČIĆ, Natko i dr.]: Zapisnik od 11/III 1944. [do 30. VI. 1944]. Centralno kazalište, fotokopija rukopisa, nepag.

LITERATURA

- ***: *Izviješće hrvatskoga arheološkoga društva za godinu 1883.-1884*, <<https://hrcak.srce.hr/file/93775>> (pristupljeno 25. 7. 2022).
- ***: Jubilej Muzičke škole Bjelovar (2). Događaj koji se pamti: koncert u Glazbenom zavodu u Zagrebu, *Bjelovarski list*, 25 (22. 4. 1971) 16, 7.
- ***: Pollak, Milan, *Židovski biografski leksikon, radna verzija, mrežno izdanje*, <<https://zbl.lzmk.hr/?p=1641>> (pristupljeno 7. 4. 2022).
- ***: Stogodišnjica rođenja Bogdana Ogrizovića 2011, Knjižnica i čitaonica Bogdana Ogrizovića, O knjižnici, <<https://www.kgz.hr/hr/knjiznice/knjiznica-i-citaonica-bogdana-ogrizovica/o-knjiznici-656/stogodisnjica-rodjenja-bogdana-ogrizovica-2011/16338>> (pristupljeno 15. 7. 2022).
- ***: Wagner, Ljubica, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, <<https://www.enciklopedija.hr/clanak/wagner-ljubica>> (pristupljeno 7. 12. 2023).
- ***: Winter, Franko, *Leksikon Hrvatske radiotelevizije, mrežno izdanje*, Zagreb: HRT, <<https://obljetnica.hrt.hr/leksikon?s=w#winter-franko>> (pristupljeno 7. 12. 2023).
- AJANOVIĆ-MALINAR, Ivona: Kapko-Foretić, Zdenka, *Hrvatski biografski leksikon, mrežno izdanje*, 2009, <<https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=9624>> (pristupljeno 7. 4. 2022).
- ČUNKO, Tatjana: *Hrvatska glazba i Hrvatski radio*, Zagreb: Hrvatski radio – Treći program, 2012.
- GRKOVIĆ-JANOVIĆ, Snježana: *Zaštićena djetinjstva*, Zagreb: Srednja Europa, 2017.
- HEĆIMOVIĆ, Branko (ur.): *Repertoar hrvatskih kazališta 1840-1860-1980*, knj. 1, Zagreb: Globus – JAZU, 1990.
- HEĆIMOVIĆ, Branko: Centralna kazališna družina »August Cesarec« (1942.-1945.), u: Branko Hećimović (ur.): *Repertoar hrvatskih kazališta 1840-1860-1980*, knj. 1, Zagreb: Globus – JAZU, 1990, 799-800.
- HEĆIMOVIĆ, Branko: Centralna kazališna družina pri ZANVNOH-u (1943.-1945.), u: Branko Hećimović (ur.): *Repertoar hrvatskih kazališta 1840-1860-1980*, knj. 1, Zagreb: Globus – JAZU, 1990, 801-804.
- HORVATIĆ, Franjo: Logor Danica u Koprivnici, *Podravski zbornik*, (1975) 1, 43-55, <<https://hrcak.srce.hr/file/340733>> (pristupljeno 2. 8. 2022).
- HRIBAR-OŽEGOVIĆ, Maja: Kazalište u Narodnooslobodilačkoj borbi, u: Mladen Iveković i sur.: *Hrvatska lijeva inteligencija: 1918-1945*, Knj. 2: 1941-1945, Zagreb: Naprijed, 1970.
- Izviješća glazbene škole Hrvatskoga zemaljskoga glazbenoga zavoda u Zagrebu od šk. god. 1912/1913. – 1915/1916; Izviještaji konzervatorija Hrvatskoga zemaljskoga glazbenoga zavoda u Zagrebu od šk. god. 1916/1917. do 1921/1922; Izviještaji Kraljevske muzičke

- akademije, odnosno Državne muzičke akademije u Zagrebu od školske godine 1922/1923. do 1931/1932.
- JELAČIĆ, Božena: *180 godina glazbenog školstva u Karlovcu: 1804. – 1984*, Karlovac: Muzička škola, 1984.
- JELIĆ, Ivan (prir.) et al.: *Prvi kongres kulturnih radnika Hrvatske, Topusko, 25-27. VI 1944. Građa*, Zagreb: Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske Zagreb, 1976, <<https://hrcak.srce.hr/file/316320>> (pristupljeno 28. 4. 2022).
- KARAULA, Željko: *Moderna povijest Bjelovara 1871.-2010. Od razvojačenja Vojne krajine do suvremenog Bjelovara*, Bjelovar: Tiskara Horvat, 2012, <https://www.academia.edu/5470258/Moderna_povijest_Bjelovara_1871_2010_Bjelovar_Nakladnik_Horvat_2012> (pristupljeno 7. 4. 2022).
- KOS, Koraljka (ur.): *Muzička akademija u Zagrebu 1921-1981. Spomenica u povodu 60. godišnjice osnutka*, Zagreb: Muzička akademija, 1981.
- KRPAN, Erika: *Hrvatsko društvo glazbenih umjetnika. Šest desetljeća*, Zagreb: Hrvatsko društvo glazbenih umjetnika, 2005.
- KUPRES, Katica – ZALAR, Diana: Krstoslava Franić and her Kajkavian Narrative Poem *The School Inspector's Children / Krstoslava Franić: Krstoslava Franić i njezina kajkavska priča u stihovima Nadzornikova deca*, *Libri et Liberi*, 2 (2013) 1, 99-126.
- MIČIJA PALIĆ, Martina: *Pijanistice zagrebačke sredine s kraja 19. i prve polovine 20. stoljeća u svjetlu suvremenoga pijanizma i glasovirske pedagogije*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2019, <<https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:288068>> (pristupljeno 21. 3. 2024).
- PETTAN, Hubert (ur.): *Muzička škola »Vatroslav Lisinski« 1829 – 1969*, Zagreb: Muzička škola »Vatroslav Lisinski«, 1969.
- PINTAR, Marijana: Horvat, Franjo, *Hrvatski biografski leksikon, mrežno izdanje*, 2002, <<https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=7839>> (pristupljeno 7. 4. 2022).
- RADAUŠ, Piroška: Piroška Radauš. Dubrovnik, u: Andrija Tomašek (ur.): *Muzika i muzičari u NOB. Zbornik sjećanja*, Beograd: Savez organizacija kompozitora Jugoslavije i dr., 1982, 285-286.
- ROKSANDIĆ, Drago: Prvi kongres kulturnih radnika Hrvatske (Topusko, 25.-27. lipnja 1944.): Iskustvo i aproprijacije, u: Drago Roksandić – Ivana Cvijović Javorina (ur.): *Intelektualci i rat 1939. – 1947. Zbornik radova s međunarodnog skupa Desničini susreti 2011.*, Zagreb: Filozofski fakultet – Plejada, 2012, 97-118, <<http://ckhis.ffzg.unizg.hr/files/file/pdf/Desnicini-susreti/DS-2011-pdf/DS-2011-07-Roksandic.pdf>> (pristupljeno 5. 1. 2024).
- Schweizerische Nationalphonothek: Danica Pollak, SRF2 Kultur Konzertaufnahmen, <https://www.fonoteca.ch/cgi-bin/oecgi4.exe/inet_fnbaseesearch?SEARCH_LINE=danica+pollak&LNG_ID=ENG&N_FLAG=1> (pristupljeno 4. 1. 2024).
- ŠABAN, Ladislav: *150 godina Hrvatskog glazbenog zavoda*, Zagreb: Hrvatski glazbeni zavod, 1982.
- ŠVAB, Mladen: Gregorić, Pavle, *Hrvatski biografski leksikon, mrežno izdanje*, Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2002, <<https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=21>> (pristupljeno 30. 10. 2023).
- TOMAŠEK, Andrija: *Deset godina Gradske muzičke škole u Zagrebu. 1945. – 1955*, Zagreb: Gradska muzička škola, 1955.
- TROJAN, Ivan: *Milan Ogrizović – kazališni čovjek*, Zagreb: Naklada Ljevak, 2014.

Summary

SKETCHES FOR A BIOGRAPHY OF THE PIANIST AND MUSIC PEDAGOGUE DANICA POLLAK-OGRIZOVIĆ (1905-1976)

Pianist and music pedagogue Danica Pollak-Ogrizović is one of the many women who have not found their place in the Croatian musical lexicography. There are no entries about her in neither the *Music Encyclopedia* or the *Croatian Encyclopedia*, and in the *Jewish Biographical Lexicon* she is mentioned only as the wife of Milan Pollak (1902-1976). Based on numerous archival sources, this work presents new information about her family, their musical education at the school of the Croatian Music Institute, Danica's activities in Bjelovar (1928-1941), the life and work of Danica and her husband during the Independent State of Croatia (1941-1945) and after the war, until their death in May 1976.

Firstly, the research of Danica's life and work showed that she grew up in the family of one of the leading modernist Croatian playwrights, Milan Ogrizović (1877-1923) and his wife Ljubica (Ljuba) (1882-1949). Their home was a meeting place for modern Croatian writers, and their children – Ljerka (1903-1969), Danica (1906-1976), Smiljka (1908-1968) and Bogdan (1911-1943) – were exceptionally gifted. Despite the poverty in which they lived almost all their lives, all the children received the best possible education, including a musical education. Their father's death (1923) interrupted their attendance at the school of the Croatian Music Institute. The eldest, then twenty-year-old Ljerka, stopped studying after finishing the second grade of the high school piano, and the youngest, Bogdan, who was twelve years old at the time, stopped learning the piano after finishing the second grade of an elementary school. However, the family found a way for Smiljka and Danica to continue their education after a one-year hiatus. Smiljka eventually graduated violin in 1940, but had taught since 1932, and Danica completed her education as a pianist in 1931, but had started working as early as 1928. Bogdan, as a very gifted mathematician, already started to give instructions in mathematics as a gymnasium pupil in order to help his family financially. The younger children of Ljuba and Milan chose to work in pedagogy after graduation – Smiljka taught violin in Karlovac and Zagreb, Danica piano in Bjelovar and Zagreb, and Bogdan became a mathematics teacher in Zagreb gymnasiums. Although his father was a representative of the Croatian Party of Rights (1910-1912), Bogdan became a communist in his student days, so during the Second World War he was a member of the Zagreb City Committee and president of the City People's Liberation Committee until he was betrayed and hanged by Ustashas in December 1943. Danica's husband Milan was a member of the Croatian Peasant Party (HSS) in Bjelovar, in which he remained during the cooperation with the partisans, when he became a member of the Executive Committee of the HSS and a councillor of ZAVNOH.

Secondly, the research also shows that he and Danica did not join the Partisans for ideological reasons. Milan was Jewish, the racial laws were clear, and after his release from the concentration camp (1941), no second miracle should have been expected. They decided to take refuge with the partisans, where they did their work – he as the leader of the law department of the District National Liberation Committee (NOO) of the Bjelovar district, and Danica as the choir director of two mixed choirs of the same NOO, which were an integral part of the local theatre companies, and later as a piano teacher at the partisan high school in Glina. The presentation of Danica and her husband Milan as communists is a

consequence of the labelling of all left-wing intellectuals and anti-fascists by the appropriate services of the Kingdom of Yugoslavia, and then the Independent State of Croatia, and finally all partisans as communists, which should be subjected to critical scrutiny today, with the archival documentation cited in this article. As an expert member and delegate of the Bjelovar NOO, Danica participated in the First Congress of Cultural Workers of Croatia in Topusko, where, probably at the instigation of ballet dancer Franjo Horvat and with the support of pianist and composer Natko Devčić, the political manager of the Central Theatre Company at ZAVNOH, she prepared a ballet on selected movements from the piano sonatas by Ludwig van Beethoven. The choice of music depended on Danica's musical memory, but it also showed the civil and intellectual upbringing of its performers who did not want – and did not have to – adapt to the audience, which in the case of the First Congress of Cultural Workers of Croatia, was composed of cultural workers. It should be borne in mind that ballets – according to data from Branko Hećimović's *Repertory of Croatian Theatres* – were the most performed type in the repertoire of the main Croatian partisan theatre companies, especially the National Liberation Theatre Company with the Main Headquarters of the National Liberation Army. That solo ballet to Beethoven's music was performed only once (25 June 1944) and, very probably, in memory of Bogdan Ogrizović, whose death particularly affected Danica Pollak-Ogrizović and Devčić, and inspired Horvat, who at the end of his career considered that ballet his first significant choreography, costume design and scenography and the first important solo ballet performance.

And finally, the third part of the research showed that Danica Pollak-Ogrizović, a few years after the war and three concert performances (two with the Symphony Orchestra of Radio Station Zagreb, conducted by Friedrich Zaun and Milan Horvat in 1946 and 1947), and five recordings made for Swiss Radio (1954), retired from public view and continued to do her favourite job – piano pedagogy until 1963. After the war she did not mention the days spent with the partisans, except in the case when she asked for that time to be recognized as her work experience in the profession, which was acknowledged to her.

Research into the life and work of a forgotten pianist and music pedagogue turned during the research into a narrative about an important Croatian family through three generations and four state-political systems, full of various contextualisations, but above all into a narrative about people carried by various historical whirlwinds to which they adapted, more or less successfully; into a story about miracles that happened unexpectedly, seemingly without cause or reason, which tried to be illuminated, again, with the numerous archival sources and some witnesses. But above all, it is the story of a woman, pianist, pedagogue, idealist, pragmatist, devoted wife... Told perhaps too late, without the first-hand testimony of her peers, friends and colleagues, important participants in Croatian musical life. Her niece, the famous Croatian choreographer Ljubica Wagner (b. 1934), with very vivid memories, was a grateful witness not only in terms of the life, work and personality of her aunt Danica Ogrizović and uncle Milan Pollak, because she herself actively participated in the cultural life of Croatia. Her memories are woven into the text as a supplement and contextualization of archival research.